

primljen: 09.07.2024.*Pregledni rad**korigovan:* 21.01.2025.*prihvaćen:* 22.01.2025.

UDK:726.1(497.11)

<https://doi.org/10.62683/NiP28.8>

PRIKAZ KONKURSNOG REŠENJA PRAVOSLAVNE CRKVE U SELU BOGOJEVCE – ANALIZA KRUŽNE FORME U OSNOVI SAKRALNIH OBJEKATA

Vukašin Stefanović¹

Rezime: Cilj ovog rada je prikaz konkursnog rešenja crkve u selu Bogojevce nedaleko od Leskovca. Projekat je nastao u okviru predmeta Sakralna arhitektura (VII semestar, IV godina IAS, GAF Niš, 2022./2023.), nagrađenog II nagradom od strane stručnog žirija. Pored izlaganja procesa projektovanja rešenja, ovaj rad daje prikaz analize kružne forme u praksi projektovanja sakralnih objekata kroz prikaz jednog očuvanog antičkog spomenika u Solunu i dva realizovana savremena projekta u Srbiji. Sakralni objekti su od velike važnosti za sagledavanje razvoja srpske arhitekture, kako predstavljaju dominantnu tipologiju razvijanu sve do 20. veka. Današnja arhitektonska praksa ne uspeva lako da unese novine u oblikovanje crkava zbog visokog autoriteta Srpske pravoslavne crkve, međutim postoje izvedeni objekti koji dokazuju da je moguće napraviti kompromis između naizgled sukobljenih stavova i ostvariti originalna dela autorske arhitekture. Netipična za savremene sakralne objekte, rotunda je praktični odgovor na orijentaciju, geometriju i poziciju parcele u slučaju ovog rešenja.

Ključne reči: rotunda, Srbija, konkursno rešenje, pravoslavni hram

PRESENTATION OF THE COMPETITION PROJECT FOR ORTHODOX CHURCH IN THE VILLAGE OF BOGOJEVCE – ANALYSIS OF THE CIRCULAR FORM OF THE FLOOR PLAN OF RELIGIOUS BUILDINGS

Abstract: The aim of this paper is to present the competition project of the church in the village of Bogojevce, near from city of Leskovac. The project represents a solution created within the course Sacred Architecture (VII semester, IV year IAS, GAF Nis, 2022./2023.), awarded with the II prize by the expert jury. In addition to presenting the project design process, this paper presents an analysis of the circular form in the practice of designing sacred buildings by presenting one conserved ancient monument in Thessaloniki and two built contemporary projects in Serbia. Sacral buildings are of great importance for understanding the development of Serbian architecture, as they represent the dominant typology developed until the 20th century. Today's architectural practice does not easily manage to introduce novelties in the design of churches due to the high authority of the Serbian Orthodox Church, however, there are constructed buildings that prove that it is possible to compromise between seemingly conflicting views and create original works of author's architecture. Atypical for sacral objects, the rotunda is a practical answer to the orientation, geometry and position of the plot in the case of this project.

Key words: Rotunda, Serbia, Competition project, Orthodox church

¹ Master inženjer arhitekture., saradnik u nastavi, Građevinsko-arhitektonski fakultet Univerziteta u Nišu, vukasinarhitekt@gmail.com, ORCID 0009-0002-7852-0439

1 UVOD

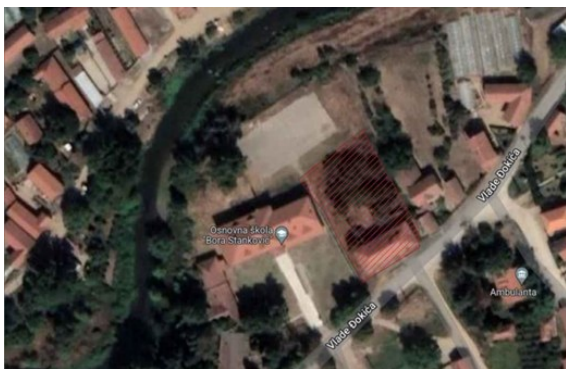
Konkurs za izradu idejnog rešenja pravoslavne crkve u selu Bogojevce raspisan je nakon pokretanja inicijative meštana za izgradnju pravoslavnog hrama koju je podržala i Srpska pravoslavna crkva. SPC u saradnji sa Građevinsko-arhitektonskim fakultetom u Nišu već par godina unazad organizuje konkurs u okviru predmeta Sakralna arhitektura kako bi se studenti upoznali sa tematikom projektovanja sakralnih objekata. Prikazano rešenje crkve predstavlja jedan od odgovora pristiglih na konkurs.

Parcela na kojoj je predviđena izgradnja pravoslavnog hrama nalazi se u selu Bogojevce, koje pripada opštini Leskovac, dok novoprojektovani pravoslavni hram pripada crkvenoj opštini „Sveta Petka Kumarevo“. Oslonjena na ulicu Vlade Đokića, parcela je dobro povezana sa ostatkom sela, a neposredno u njenoj blizini je Osnovna škola „Bora Stanković“. Relativno pravilna pravougaona forma parcele definisana je dužom stranom u pravcu severozapad – jugoistok. Širina uličnog fronta parcele iznosi približno 34m, duža strana 58m dok je ukupan kapacitet parcele 2200m². Nakon prvog sastanka sa predstavnikom SPC, protojerejem Bobanom Stojkovićem, definisane su potrebe i zahtevi koje projekat mora da ispuni :

1. površina hrama mora da iznosi približno 100m²;
2. rešenjem predvideti parohijski dom, kancelariju sveštenika i prostor za okupljanje gostiju;
3. rešenjem predvideti plato za okupljanje vernika na otvorenom za vreme velikih praznika;
4. rešenjem predvideti zvonik sa prostorijom za uslužne delatnosti.

Ograničenja po pitanju oblikovanja nisu postavljena

ali u svojoj pojavnosti hram mora da asocira vernike na arhitekturu domaćih pravoslavnih hramova.

Slika 1 - Snimak lokacije, izvod iz teksta konkursa

2 ANALIZA OBJEKATA GRAĐENIH NA KRUŽNOJ OSNOVI

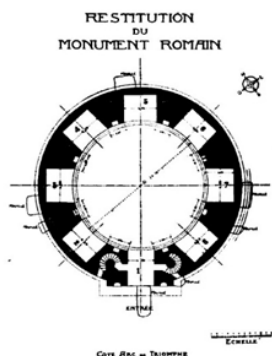
Na samom početku stvaranja, postoji čovekova opčinjenost pojavama koje ne može da objasni i geometrijom koju želi da ponovi. Gledajući u Sunce, Mesec i zvezde čovek spoznaje uzvišenost i savršenost kružne forme koju dele nedostižne pojave na nebu. Prisvojivši takvu formu, počinje da gradi objekte od najvećeg značaja, isprva grobnice velikih vladara a kasnije, sa rađanjem religije i hramova. Prema Karl Gustav Jungu geometrija kruga predstavlja geometrijski arhetip duše pa i ne čudi zašto je krug jedna od dominantnih formi objekata sakralne i memorijalne arhitekture. Pojava objekata na kružnoj osnovi vezuje se za najstarije tipologije stambenih objekata (zemunice sa kupastim krovom) da bi otkrića u Indiji i Grčkoj pokazala da su nad kružnom osnovom građene memorije od kamena u periodu rane antike. Pored jake simbolike vezane za religiju, krug je i sa aspekta konstrukcije omogućavao gradnju monumentalnih objekata uglavnom pokrivenih svodom. Izgradnja ovakvih objekata nastavlja se tokom perioda vladavine Rimskog carstva kada se grade neke od najvažnijih građevina na ovakvoj osnovi.

2.1 HRAM SV. ĐORĐA U SOLUNU

Negde oko 300. godine nove ere, pod naredbom Cara Galerija, započinje gradnja cilindrične građevine u Solunu, čija je prvobitna namena pretpostavlja se, bila mauzolej za cara, međutim danas je poznata kao crkva Svetog Đorđa i sa aspekta arhitektonske struke predstavlja vrlo važan primer građevine građene na kružnoj osnovi sa kupolom na vrhu. Pored pretpostavke da je građena kao mauzolej, postoje i navodi koji tvrde da je sagrađena kao hram posvećen bogu Zevsu. Svakako kroz burne istorijske promene i građevina je menjala namenu pa je kroz 16. vekova postojanja bila paganski hram, hrišćanska crkva i džamija da bi 1988. godine postala muzej pod zaštitom UNESCO-a. Promenu namene, skoro svaki put bi pratila i izmena u izgrađenoj strukturi pa današnja verzija nema puno sličnosti sa prvobitnom.

Zdanje je formirano kao rotonda sa masivnim obodnim zidom koji u najjačem delu ima debljinu negde oko 6m, iz konstruktivnih razloga neophodan zbog oslanjanja kupolnog krova koji se penje na visinu od 29.80m. Jedan od razloga velike važnosti hrama je kupola koja je po tipu gradnje vrlo slična kupoli Panteona u Rimu zbog središnjeg okulusa koji uvodi svetlost i vazduh u unutrašnji prostor. Kupola je

izgrađena od opeke i dostiže prečnik od 24.5m, dok su zidovi građeni od šljunka (beton) sa ivičnim ojačanjima od opeke. Kako bi se olakšala masa zida, graditelj je formirao 8 niša dubine približno 5m i na taj način formirao masivne zidne stubove. Svaki od stubova je imao edikulu, malo svetište posvećeno bogu, koje se često sreće u rimskoj i grčkoj antičkoj kulturi. Zdanje je bilo bogato dekorisano mozaicima i freskama takođe po uzoru na Panteon.

Slika 2 - Prvobitna osnova hrama Svetog Đorđa u Solunu, izvor: Velenis G. : Some observations on the original form of the rotunda in Thessaloniki

Ipak različitost u odnosu na Panteon formira raščlanjenost rotonde na celine po vertikali koju formira središnji pojas otvora. Panteon je rešen skladno upisivanjem kruga što se jasno može zaključiti iz osnove i preseka. Prevođenjem paganskog hrama u hrišćanski, rotonda je pretrpela promenu u vidu dogradnje pravougaonog oltara u osnovi, natkrivenog polukružnom apsidom na istoku. Pored toga, dograđene su i dve kapije uključujući i predvorje. Dodavanje minareta nakon opsade osmanlija značajno je uticalo na statiku konstrukcije oštećenu dodavanjem delova još tokom hrišćanskog perioda korišćenja. Konačno konstrukcija vidno slabi nakon zemljotresa 1978. godine nakon čega se započinju restauratorski radovi kako bi se spomenik očuvao [1,2].

Slika 3 - Izgled hrama nakon dogradnje ulaznog dela, izvor: Velenis G. : Some observations on the original form of the rotunda in Thessaloniki

Primena kružne osnove razvija se u doba Rima, pod pretpostavkom da su znanja o konstruisanju svodova preuzeli iz oblasti Mesopotamije, odnosno sa Bliskog istoka. Tehnike građenja kupole omogućavale su formiranje većih raspona i dostizanje veće visine objekata. Tako građeni objekti vladarima su pružali priliku da pokažu moć i važnost pa su često korišćeni kao mauzoleji. Poznati primeri su Teodorikov mauzolej u Raveni i Agamemnonova grobnica u Miken i građeni nad ovakvom osnovom.

2.2 HRAM SV. VASILIJIA OSTROŠKOG NA BEŽANIJSKOJ KOSI U BEOGRADU

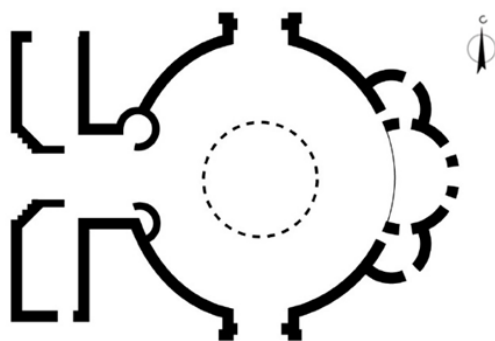
Tokom perioda socijalističkog režima na prostoru bivše Jugoslavije dolazi do stagnacije razvoja sakralne arhitekture. Sa promenom režima otvorila se mogućnost ponovne izgradnje hramova ali osmišljavanje arhitekture pa čak i izgradnju preuzimaju anonimni autori umesto arhitekata. Rezultat takvog rada su loše interpretacije najpoznatijih srpskih hramova.

Slika 4 - Hram Svetog Vasilija Ostroškog, izvor: www.gradnja.rs foto: Miloš Martinović

Jedan od primera autorskog dela prihvaćenog od strane SPC je hram Svetog Vasilija Ostroškog na Bežanijskoj kosi u Beogradu, autora arh. Mihajla Mitrovića započetog 1995. a završenog 2001. godine. Arhitekt Mitrović, kao predstavnik starije generacije arhitekata istupa protiv arhitekture anonimnih autora i kreira originalno rešenje odobreno od strane patrijarha Pavla i Svetog arhijerejskog sinoda SPC. Svesni vizuelnog kopiranja postojećih crkava, SPC odobrava projekat arh. Mitrovića koji je pored originalnosti koncipiran i u skladu sa kanonima Pravoslavne Crkve.

Rešenje hrama Svetog Vasilija Ostroškog od svih dotadašnjih projekata se razlikovalo zbog svoje kružne forme u osnovi, koja je omogućila autoru formiranje jednostavne ali snažne cilindrične forme u prostoru. Iako tipična za memorije i latinske crkve, kružnu formu autor pravda pozivajući se na crkvu Svetog Petra u Rasu u kojoj je po drugi put kršten veliki Stefan Nemanja, što je sinod SPC odobrio [3]. U kompozicijskom smislu rešenje se sastoji od crkve, lučnog trema i zvonika. Rotonda bočno ka istoku prelazi u trolisnu oltarsku apsidu, dok je na zapadu definisan glavni ulaz koji se razvija u trem povezan sa zvonikom. Povezivanje prostornih elemenata tremom postaje obrazac često preuziman u kasnijoj praksi projektovanja pravoslavnih hramova.

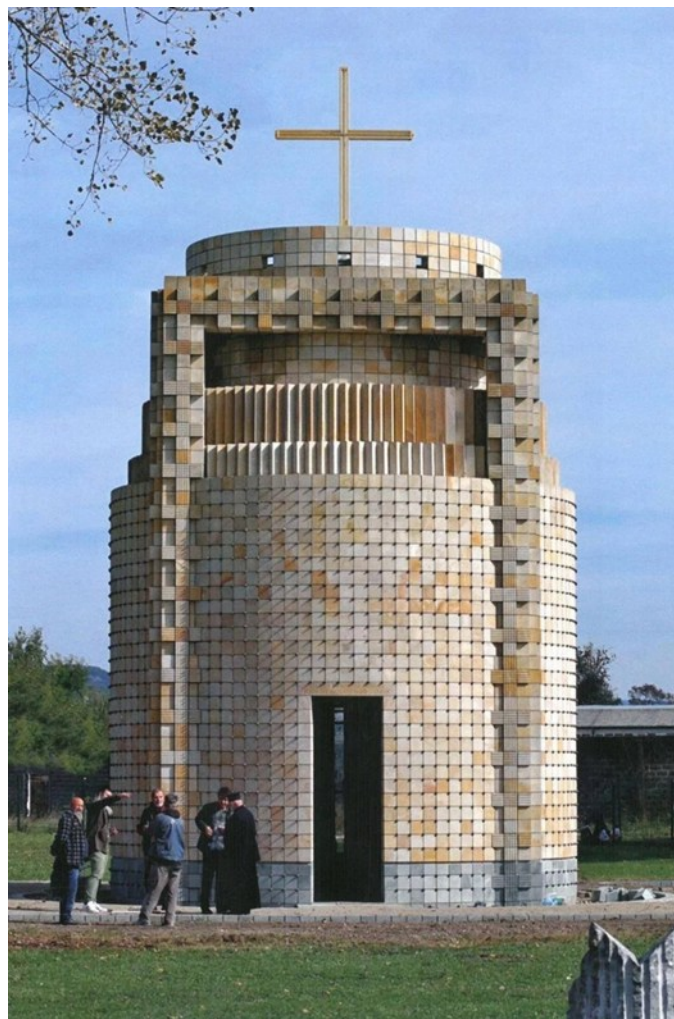

Slika 5 - Osnova hrama Svetog Vasilija Ostroškog, izvor: Kadrijević Aleksandar: Tri novije crkve Beograda – tri podsticaja razvoju srpskog sakralnog graditeljstva

Glavni segment predstavlja rotonda po vertikali razvijena kao snažan valjkasti volumen olakšan stilizovanim otvorima prema nacrtima autora. U nivou krovne ravni definisana je uzana i mala kupola razvijena na kružnom podkupalnom tamburu. Unutrašnji zidovi crkve su definisani osmostrano iako je autor spolja dosledno pratio kružnu osnovu. Arhitektura svih prostornih segmenata formirana je elementima inspirisanim srpsko-vizantijskim stilom koje autor stilizuje na svoj način. To su veliki okulusi i izdužene bifore na glavnom volumenu crkve, rozete i lukovi na položenom lučnom kubusu glavnog ulaza i otvori na zvoniku. Tipično za arh. Mihajla Mitrovića je primena snažnih građevnih materijala kao što su opeka i natur-beton vidljivih i na ovom projektu. Primena opeke jedna je od sličnosti sa hramom Svetog Antuna Padovanskog arh. Jože Plečnika sagrađenog u Beogradu, dok je druga zvonik koji dodatno akcentuje rešenje u oba slučaja. Takođe oba hrama formirana su kao rotunde. Raspored volumena po visini, podrazumeva odvajanje crkve od zvonika kako bi oba entiteta došla do izražaja, ali ipak povezanih horizontalom u vidu ulaza i trema [4].

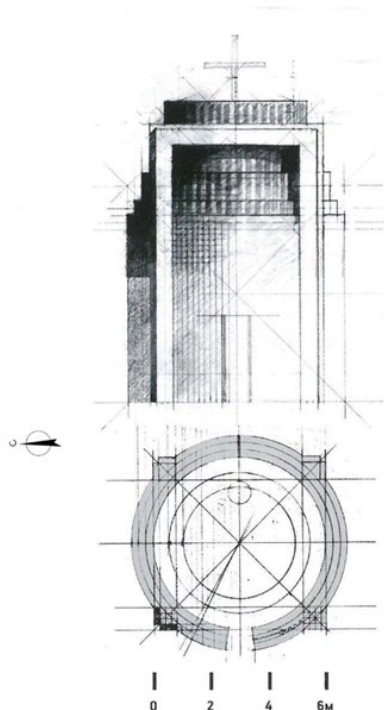
2.3 KAPELA RODOLJUBA U KRALJEVU

Treće prikazano zdanje predstavlja kapela projektovana 2006. godine kako bi se obeležilo mesto pogibije dve i po hiljade Kraljevcana, po inicijativi kraljevačkog Narodnog muzeja. U arhitektonskom smislu, prikazani projekat sa prethodno prikazanim rešenjem deli kružnu formu u osnovi koja uslovljava razvijanje cilindrične forme po vertikali. Arhitektonska kritika u ovom delu vidi Plečnikove uzore koji su takođe primetni i kod arh. Mitrovića i hrama Svetog Vasilija Ostroškog [3]. Građevina podrazumeva stabilnu cilindričnu formu, fino stepenovanu po visini i ugrađenu u pravougaoni ram. Specifičnost rešenja je u zenitalnom osvetljenju unutrašnjeg prostora preko staklene kupole, sakrivene iza prstena od atike, fino perforiranog izuzetim blokovima kamena [3]. Po vertikali kapelu završava elegantan krst.

Slika 6 - Kapela Rodoljuba, izvor: www.gradnja.rs

Pomenuto zenitalno osvetljenje pruža mogućnost formiranja kontinualnog i hermetičnog omotača koji spolja odiše ozbiljnošću i elegancijom, tako da nosi dimenziju opomene ali i mogućnost katarze. Posebnu pažnju autor posvećuje teksturisanoj fasadnoj platni [5].

Slika 7 - Osnova i izgled kapele, izvor: Krunić Spasoje: Prostorne metafore

Slika 8 - Detalj - zenitalno osvetljenje, izvor: Krunić Spasoje: Prostorne metafore

Ono je u svakom smislu slojevito, posmatrajući boje ili načine slaganja fasadnog kamena. Kapela je

ozidana opekom ali spolja obložena bogato nijansiranim belovodskim peščarom dimenzija 20x20x20cm. Upravo primena kamena u završnoj obradi jedna je od prepoznatljivih karakteristika arhitektonskog izraza prof. Krunića. Izuzetno poznavanje ovog materijala prethodno je više puta dokazao, ali izdvajaju se projekat Memorijalnog centra na Ravnoj gori i motel Koral u Arandelovcu. Kamen koji je direktan uzor američkog arhitekta F.L.Rajta, čini kapelu monumentalnom i daje joj dostojanstven izgled. Tome doprinose i elegantne dveri povećane visine [5].

Kapela je u svojoj pojavnosti čiste geometrije, neopterećena ukrasom, formirana u skladu sa naglašenim modernističkim stavom prof. Krunića. Dubinu fasadnom platnu daje ponavljajući motiv krsta kao profilacije kubičnog rama, formiranog prepuštanim blokovima kamena sa zarezima. Projekat je u potpunosti realizovan 2017. godine [5].

3 FORMIRANJE IDEJNOG REŠENJA

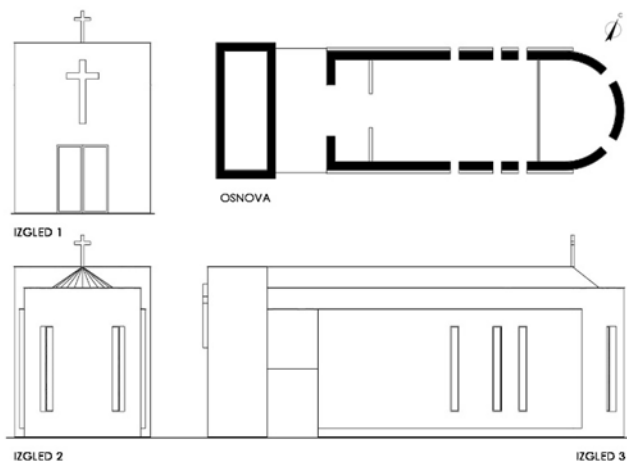
U definisanju koncepta pravoslavnog hrama za selo Bogojevce, polazna tačka bila je analiza liturgijskog procesa, koji je od suštinske važnosti za definisanje funkcionalnih šema hrama, ali i za razumevanje složene estetike, koja ima duboku ukorenjenost u pojedinim arhetipskim arhitektonskim elementima i tradicionalnoj srpskoj arhitekturi. Želja autora (autorski tim: Vukašin Stefanović i Anđela Stevčić) je uspostavljanje nove estetike pojavnosti hrama, koja neće biti tumačena kao radikalni istup od prihvaćenih stilova gradnje zastupljenih u graditeljskoj praksi, već adekvatna povezanost tradicionalnih motiva i savremenog izraza.

Po mišljenju autora, svako interpretiranje motiva sa naših najpoznatijih pravoslavnih hramova, ukoliko je neadekvatno izvedeno, nepoštovanje je prema najznačajnijoj graditeljskoj i duhovnoj baštini koju imamo. Stoga prikazano rešenje je pokušaj prilagođavanja savremenog arhitektonskog izraza tradicionalnom pravoslavnom učenju.

Detaljnija analiza lokacije i bliže izučavanje pravila projektovanja pravoslavnih hramova, definisali su prve ideje o oblikovanju hrama i njegovoj poziciji na parceli. Osnovno pravilo prilikom projektovanja pravoslavnih hramova je orijentacija oltara prema istoku. Prvobitno rešenje crkve podrazumevalo je jednobrodnu građevinu koja je dužom stranom bila postavljena upravno na dužu stranu parcele kako bi se ispoštovalo pravilo o orijentaciji oltara.

Prikaz konkursnog rešenja pravoslavne crkve u selu Bogojevce

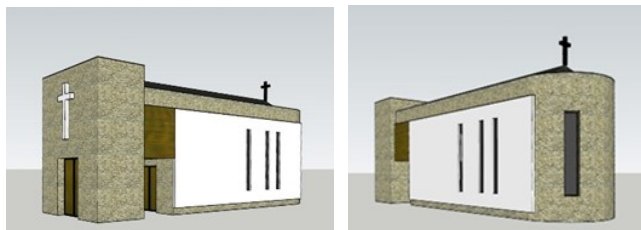
Upravo takva postavka objekta na parceli dovela je do par projektantskih problema koji su usloveli redefinisane koncepta. Ukoliko bi se zadržala pravougaona forma objekta u osnovi sa pozicijom upravnom na dužu stranu parcele u oblikovnom smislu bi se pojavio problem nesagledavanja glavne fasadne ravni.

Slika 9 - Osnova i izgledi prvobitnog predloga rešenja, izvor: arhiva autora

Glavna fasadna ravan je od izuzetne važnosti za hram kako su na njoj uvek definisane glavne dveri kroz koje prolaze vernici kako bi stupili u intiman i sveti prostor crkve. S tim u vezi prve vizure posmatrača u ovom slučaju bi bile usmerene ka sekundarnoj fasadnoj ravni.

Problemi definisanja pristupa i organizacije većeg platoa ispred crkve takođe su pratili ovakvu dispoziciju zbog relativno male širine parcele. Iako parcela pruža mogućnost zadržavanja ovakvog koncepta, zatraženo je novo rešenje koje bi savladalo pomenute prepreke u cilju postizanja kvalitetnijeg rešenja.

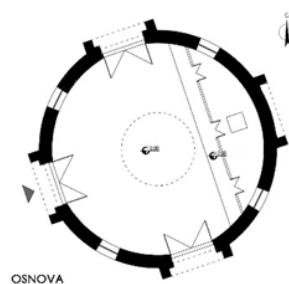

Slike 10 i 11 - Trodimenzionalni prikaz prvobitnog predloga rešenja, izvor: arhiva autora

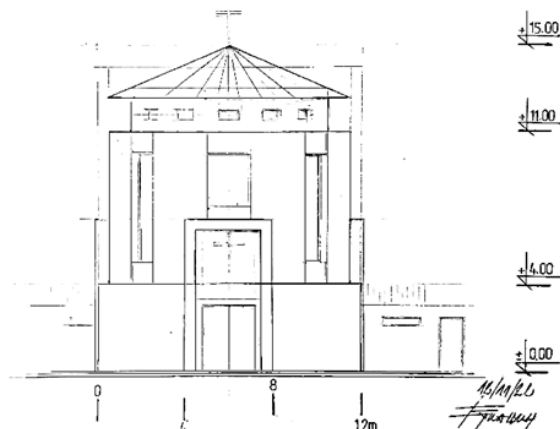
Dalja razrada projektantskog rešenja oslanja se na istraživanje izvedenih projekata savremenih hramova sagrađenih na prostorima bivše Jugoslavije kako bi se ispitala mogućnost uvođenja nove forme, uz istovremeno konsultovanje sa predmetnim

profesorima dr Mirkom Stanimirovićem i dr Hristinom Krstić. Po mišljenju autora najadekvatnija forma objekta u osnovi kao odgovor na zatečene uslove je kružna, kako najefikasnije rešava prethodno pomenute probleme.

Pre svega kružna forma u osnovi (rotonda), u oblikovnom smislu podrazumeva formiranje kontinualnog fasadnog omotača koji u ovom slučaju pruža istovetnost i sagledivost hrama iz različitih pozicija kako postoji samo jedna fasadna ravan. Time je prevaziđen problem sagledavanja sekundarne fasade prilikom prvog vizuelnog kontakta vernika sa hramom. Istovremeno građevina na centralnoj osnovi pruža mogućnost racionalne raspodele dimenzija uz istovremeno obezbeđivanje neophodne površine objekta u osnovi, kako je zahtevano zadatkom.

Slika 12 - Usvajeno rešenje osnove hrama, izvor: arhiva autora

Slika 13 - Crtež hrama, izvor: arhiva autora

Konačno usvajanje rotonde za formu objekta, umnogome je olakšalo rešavanje urbanističkog dela projekta. Rotonda je postavljena u preseku osovina parcele pri čemu je obezbeđeno dovoljno udaljenje crkve od susednih objekata sa mogućnošću formiranja prostranog platoa na zapadu, ispred glavnog ulaza u hram. Ovakvo rešenje crkve u arhitektonskom smislu je traganje za formom koja je u svojim korenima

arhaična i tradicionalna, ali oblikovana u duhu vremena, funkcionalno razrešena tako da obezbedi sve elementarne kvalitete prostora. Vertikalno razvijanje objekta praćeno je stepenovanom tripartitnom podelom, koja metaforički predstavlja antički stub, koji preobraćen u pravoslavlje možemo tumačiti kao “stub vere”.

Iako je tradicionalna crkvena arhitektura naklona dekorativnim detaljima na fasadama, priloženo rešenje se oslanja na modernistička tumačenja arhitekture, pa su fasadne ravni obrađene bez ornamenata i drugih dekorativnih detalja. Još jedna posebnost rešenja je odsustvo krovne kupole. Zamišljena kao “kuća” za sve ljude, crkva je krunisana kupastim krovom koji je oslonjen na kružni podkupolni tambur, dok je sa unutrašnje strane iste ravni definiše svod. Inspiraciju za ovakav postupak autori nalaze u crkvi u selu Štipina kod Knjaževca, autora akademika Branislava Mitrovića, koja predstavlja vredno realizovano delo domaće sakralne arhitekture. Svođenjem rečnika arhitekture na najosnovnije oblikovne poteze, postignuta je jednostavnost i elegancija dostojna jednog pravoslavnog hrama.

Slika 14 - Fasadna ravan hrama, izvor: arhiva autora

Projektnim zadatkom zahtevano je i rešenje kuće za smeštaj sveštenikove porodice i organizacija parohijskog doma koji mora da sadrži kancelariju i salu za agape, zajedno sa pratećim pomoćnim prostorijama. Praćenjem kružne forme u osnovi crkve prilikom rešavanja urbanističke postavke ostalih objekata na parceli, postavljeni su radijalno zakrivljeni gabariti pomenutih objekata kako bi se do kraja zaokružio koncept. Analizom kretanja korisnika na parceli definisane su dve zone različitih karaktera koje je bilo neophodno spojiti u funkcionalnu celinu ali ipak sa jasnom podelom. Prva zona je javnog karaktera i podrazumeva pročelje parcele, odnosno pristup hramu zajedno sa platoom, dok je druga privatnog karaktera i namenjena je stanovanju porodice. Radi jasnog razgraničenja pomenutih zona, u rešenje se uvodi obodni zid oko crkve koji jasno

definiše prostor namenjem vernicima. Zid predstavlja arhitektonski element koji dodatno ističe arhitekturu crkve, čineći je izolovanom od arhitekture okolnih objekata, istovremeno pružajući mogućnost formiranja intimne veze vernika i samog objekta dok se kreću oko nje. Na zid se oslanja parohijski dom sa spoljašnje strane, koji je zajedno sa kućom povučen u intimniji deo parcele. Zid je perforiran portalima kako bi se uspostavila komunikacija između svih krajeva parcele, dok u jednom delu isti zid preuzima ulogu mesta za paljenje sveća, definisanim manjim usecanjem poput niše. Njegova visina je promenljiva sa ciljem da se izbegne formiranje hermetičnog prostora ali i kako bi se sakrili privatni sadržaji, u meri u kojoj je to moguće i opravdano.

Završni entitet celokupnog rešenja je zvonik koji je izmešten podalje od objekta, na samom ulazu u prostor dvorišta hrama. Takva postavka odgovara funkcionalnom zahtevu da se zvonik čuje što dalje kroz selo ali i kako bi vizuelno privukao vernike da posete crkvu. Odvajanje zvonika od crkve pruža mogućnost isticanja njegove lepote iako je arhitektura zvonika svojevrsno ponavljanje arhitekture crkve i tripartitne podela. Krajnji cilj ovakve dispozicije objekata i oblikovanja istih bio je uklapanje većeg broja različitih entiteta u funkcionalnu i estetski skladnu celinu.

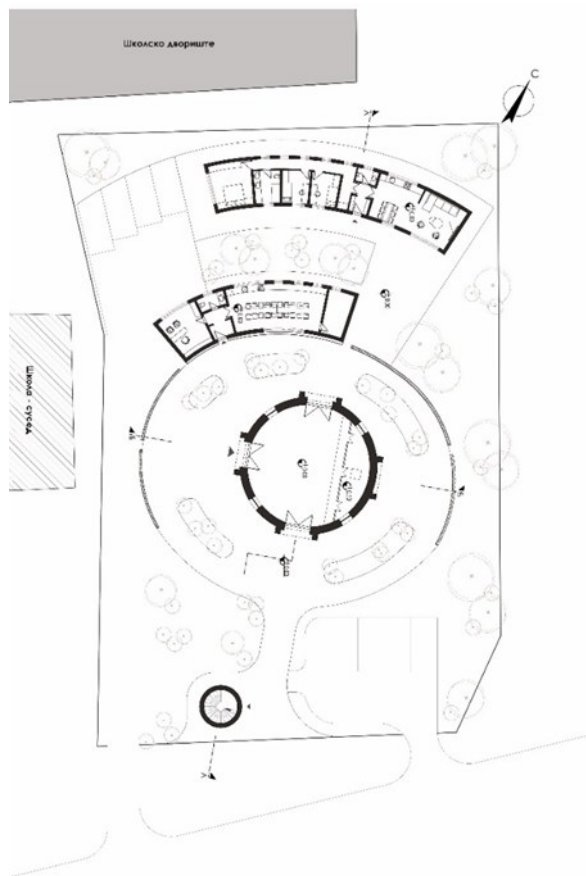

Slika 15 - Trodimenzionalni prikaz rešenja, izvor: arhiva autora

Slika 16 - Trodimenzionalni prikaz rešenja, izvor: arhiva autora

Predstavljeno rešenje u arhitektonskom smislu dobilo je pozitivne komentare dok su od strane SPC stigle sugestije kako bi rešenje moglo biti unapređeno u smislu vizuelnog povezivanja sa postojećim hramovima ponavljanjem nekih od opšte prihvaćenih elemenata u savremenoj graditeljskoj praksi pravoslavne arhitekture, kao i da pojedini elementi mogu biti uklopljeniji u prostorni koncept bez naglašenih modernističkih poteza.

Slika 17 - Situacioni plan sa osnovama prizemlja, izvor: arhiva autora

4 DISKUSIJA

Iz prethodno izložene materije, može se podvući činjenica da je projektovanje sakralnih objekata posebno osetljiv poduhvat koji zahteva dublje poznavanje istorije arhitekture ovakvih zdanja kako bi savremena rešenje bila u skladu sa kanonima Pravoslavne crkve i na estetskom i funkcionalnom nivou koji odgovara savremenoj arhitekturi. Pored razumevanja dogme i kanona, arhitekture mora biti i u duhu vremena i odraz promišljanja autora kako bi bila originalna. U tom smislu, ponavljanje estetike postojećih zgrada nije progres već odsustvo ideja i

kreativnosti. Prezentovano konkursno rešenje je pokušaj postizanja kvalitetne arhitekture koja spaja novo i tradicionalno. Tradicionalne su vrednosti i forma koja asocira na stara zdanja, dok su novi materijali, pojedini načini postavljanja prostornog, funkcionalnog i konstruktivnog rešenja kao i razrada fasadnih ravni koje su odraz modernističkog shvatanja. S tim u vezi krajnji cilj rešenja nije radikalno odstupanje od utemeljenih pravila, već uvođenje novih elemenata u granicama koje Crkva definiše. Upravo analizirani objekti savremene arhitekture dokazuju da je to itekako moguće.

5 ZAKLJUČAK

Na osnovu svega napisanog proističe zaključak da je neophodno autorima prepustiti više slobode u kreiranju svojih rešenja. Svakako da koraci moraju biti sitni, svakako evolutivni a ne revolucionarni. Kod ovako specifične tipologije jedino kompromisi mogu dati kvalitetna rešenja bez oštećivanja ijedne strane. Ukoliko se osvrnemo na rotundu koja je jedna od tema prikazanog rada, svakako možemo zaključiti da je izuzetno zahvalna za primenu kod ovakvih objekata kako zbog svojih oblikovnih i estetskih mogućnosti, tako i zbog relativno lake primene različitih konstruktivnih rešenja koja proističu iz zahvalne geometrije kruga. Savremena praksa nije zatrpata velikim brojem objekata ovakve forme i za autore može biti tlo za različita ispitivanja. Polje rotunde tek treba iscrpeti što različitijim rešenjima.

LITERATURA

- [1] Velenis G. : **Some observations on the original form of the rotunda in Thessaloniki**. Vol. 15 No. 2 (1974)288-297.
- [2] **Rotunda of Thessaloniki**. <https://www.thebyzantinelegacy.com/rotunda-thessaloniki>
- [3] Stojanović Marko: **Kako je arhitekta nadmudrio vladike**. Članak sa portala Gradnja.rs <https://www.gradnja.rs/kako-je-arhitekta-nadmudrio-vladike/>
- [4] Kadijević Aleksandar: **Tri novije crkve Beograda – tri podsticaja razvoju srpskog sakralnog graditeljstva** . Časopis Nasleđe, Zavoda za zaštitu spomenika kulture grada Beograda, broj XI, 2010.
- [5] Krnić Spasoje: **Prostorne metafore**. Monografija, Arhitektonski fakultet – Univerzitet u Beogradu 2017.